

Návrh juniorského badatelského grantového projektu

Registrační číslo **B700280603**

01 Grantový projekt

Název

Sociální distance ve stratifikačním systému CR

02 Navrženo k projednání v oborové radě

7

podobor

703

9

03 Doba řešení grantového projektu (v rocích) tj. od začátku roku 2006 do konce roku

04 Charakteristika grantového projektu

Sociální distance budou studovány pomocí dvou přístupů, vstupního kvalitativního výzkumu a reprezentativního šetření v dospělé populaci. Cílem je zmapování stratifikačního prostoru – nejen profesního, ale včetně skupin lidí nezařazených ve standardním pracovním procesu a to bez apriorních klasifikací (typu status či třída). K tomu bude využito metody měření subjektivní sociální distance a percepce sociálních nerovností včetně jejich odrazu v mediálním diskursu. Aplikace tohoto přístupu umožní odpovědět na základní otázku, zda se v naší společnosti formují disjunktní, relativně homogenní sociální skupiny, a zda jsou v populaci vnímány jako sociální třídy. Cílem bude stanovit relativní vzdálenosti těchto kategorií a tedy i míru jejich uzavření. Získané subjektivní distance budou porovnány s objektivními stratifikačními znaky. Zvláštní pozornost bude věnována odlišnostem v percepci sociálních nerovností mezi muži a ženami.

05 Uchazeč (I)

Oficiální název instituce

Sociologický ústav AV ČR

Zdůvodnění návrhu projektu

Sociální distance ve stratifikačním systému

řešitel: **PhDr. Jiří Šafr**

Sociologický ústav Akademie věd České republiky

doba řešení: 3 roky (2006 – 2008) s počátkem řešení od 1. 1. 2006

Cíle projektu

Sociální distance budou studovány pomocí dvou přístupů, vstupního kvalitativního výzkumu a reprezentativního šetření v dospělé populaci. Cílem je zmapování stratifikačního prostoru – nejen profesního, ale včetně skupin lidí nezařazených ve standardním pracovním procesu a to bez apriorních klasifikací (typu status či třída). K tomu bude využito především metody měření subjektivní sociální distance a percepce sociálních nerovností včetně jejich odrazu v mediálním diskursu. Aplikace tohoto přístupu umožní odpovědět na základní otázku, zda se v naší společnosti formují disjunktní, relativně homogenní sociální skupiny, a zda jsou v populaci vnímány jako sociální třídy. Cílem bude stanovit relativní vzdálenosti kategorií a tedy i míru jejich uzavření. Získané subjektivní distance budou porovnány s objektivními stratifikačními znaky. Zvláštní pozornost bude věnována odlišnostem v percepci sociálních nerovností mezi muži a ženami.

1. Shrnutí současného stavu řešené problematiky

Výzkum sociální stratifikace v ČR

Výzkum povahy sociálně stratifikačního systému byl u nás doposud realizován výhradně konvenčními prostředky. Ke zkoumání prostoru byly využívány koncepce, které vycházejí z předpokladu, že apriorně znají hlavní dimenze diferenciací. Nástroje měření se tak omezují právě pouze na ty dimenze, které stojí za jejich konstrukcí. K měření subjektivní dimenze stratifikace byly převážně používány pouze koncepty sebezaražení do třídních kategorií a subjektivní status. Otevřenější přístupy sledující představy a vnímání diferenciací sociálních (a to nejen profesních) skupin nejsou příliš časté, jako výjimku uvedme např. [Tuček 1996].

Výzkumy od počátku devadesátých let věnovaly pozornost problematice statusové inkonsistence, vazbě mezi subjektivní a objektivní dimenzí sociální stratifikace, zkoumána byla také percepce povahy sociálních nerovností, sociální spravedlnost a legitimita nerovností i konsekvence krystalizace sociální struktury (např. volební chování) a pochopitelně sociální mobilita [Machonin, Tuček a kol. 1996; Večerník, Matějů et al. 1998; Matějů, Vlachová et al. 2000; Tuček a kol. 2003]. Nově se vedle těchto víceméně standardních přístupů objevují i pokusy o využití kvalitativní metodologie při sběru dat ve výzkumech vzdělanostních reprodukcí [Katrňák 2003] a profesních mentalit [Černý et al. 2004]. Avšak samotnému procesu formování relativně uzavřených sociálních kategorií (tříd), tedy tomu, zda a jak k němu dochází, nebylo věnováno příliš pozornosti. Dosud žádná monografie se nezabývá přímo otázkou třídního vědomí, strukturačními procesy, vyhraněností či rozvolňováním třídní struktury. Z hlediska hledání odpovědí na tyto otázky, nebyly zkoumány sociální distance (tedy relativní vzdálenosti) profesních resp. sociálních kategorií ve vertikální dimenzi ať už subjektivní či objektivní povahy. Důvodem může být pochopitelná neochota českých sociologů rozpracovávat koncept sociální třídy (termín pro mnohé nepochybně negativně konotovaný) i znalost současného diskursu o povaze a problematičnosti využití třídní analýzy, viz [Šanderová 1995; 1999; Pakulski, Waters 1996]. Nicméně i na počátku 21. století má v zahraniční sociologii modifikovaná třídní analýza sociální struktury mnoho zastánců např. [Crompton et al. 2000; Grusky, Weeden 2001; Scott 2002].

Koncepty operacionalizace vertikální sociální pozice.

Způsobů jak měřit vertikální sociální postavení člověka je v sociologické tradici několik. Reprezentují nejen různá metodologická a především teoretická východiska, ale odrážejí v sobě i diametrálně odlišnou epistemologii. V moderních industriálních společnostech jsou skoro vždy nějakým způsobem odvozovány z povolání, které jedinec vykonává. Koncepty operacionalizace vertikálního sociálního postavení lze rozdělit do tří skupin. První představují *standardní klasifikační* koncepce nominálních tříd či hierarchického statusu, nejčastěji vycházející z kolektivní identity (např. ISEI, EGP, prestiž) [Ganzeboom, Treiman 2003]. Druhá skupina bývá označována jako *sociálně interakční* (network scales). Vertikální postavení je zde odvozeno ze vzájemných vztahů či pozic mezi profesemi. Princip je založen na hledání společné dimenze v prostoru profesí či sociálních skupin na základě vzdáleností mezi nimi (nejčastěji pomocí metod jako je multidimenzionální škálování) (např. CS, CAMSIS, SSIC) [Prandy 1990; Prandy, Lambert 2003]. Zjišťovány jsou buď vzdálenosti objektivní nebo subjektivní, přehled přístupů viz [Grusky, Van Rompaey 1992]. Třetí skupinu můžeme nazvat *reputační*. Využívá nejčastěji sociometrických technik osobní reputace v komunitě, tj. pozice v lokálních sítích, zjišťované pomocí hodnocení posuzovatelem, který je příslušníkem komunity (např. Warnerova škála statusové reputace IEP).

Vedle těchto vcelku jasně definovaných přístupů k měření sociálního postavení bychom měli ještě zmínit oblast případových studií využívajících antropologické, etnografické a fenomenologické přístupy (etnometodologie, konstruktivismus) ve výzkumu sociální stratifikace. Nejčastěji se jedná o lokální studie, které si nekladou za cíl vytvořit nějaké statusové klasifikace, ale snaží se o zkoumání sociálních nerovností prostřednictvím toho, jak jim lidé rozumějí a interpretují je. Příznačná je jejich orientace na mikrosociální úroveň, zkoumající např. kulturní formaci tříd (životní styl, spotřeba), roli sociálního kapitálu v sítích, každodenní praxi konstruování sociálních nerovností, genderové specifika a dal., přehled viz [Travers 1999].

Operacionalizace klasifikací (indexů) vertikálního sociálního postavení existují ve dvou odlišných podobách. A to podle toho, zda odvozují sociální postavení spíše z *kolektivních* nebo *individuálních atributů* (identit). Časté jsou konstrukce používající kombinaci obojího. V prvním případě je jedinci připisována hodnota znaku na základě jeho příslušnosti ke skupině dle jeho profese, v druhém,

méně častém případě, na základě jeho individuálních vlastností (např. příjem, vzdělání). Pro stratifikační systémy, které se vyznačují ustálenou sociální strukturou a velkou mírou konzistence dílčích složek statusu, lze tvrdit, že rozlišení kolektivní, resp. individuální identity při operacionalizaci měření vertikální sociální pozice může být víceméně nadbytečné. Ale ve společnosti s významným výskytem nekonzistentnosti statusových složek nabývá takovéto členění na významu, neboť příslušnost ke stejné profesi ještě nemusí automaticky zakládat stejnou celkovou úroveň (socioekonomického) statusu. Je pak pochopitelné, že přístupy vycházející z individuálních znaků mají větší explanační sílu. Příkladem může být tzv. Essex score, odvozený ze specifických kapitálů jedince [Gershuny 2002].

Pokud chceme detailně prozkoumat, jakou povahu má stratifikační prostor, tj. např. fenomén třídního vědomí, proces formování sociálních tříd apod., tak nám standardní operacionalizace sociálního postavení, odvozené z kolektivní identity (profese), příliš nepomohou. Samy v sobě totiž už obsahují apriorní předpoklady o povaze sociální struktury (třídní či hierarchické pojetí, omezení jen na předem dané dimenze).

Sociální distance a interakce

Sociální distance lze chápat ve dvou rovinách. První, široce pojatá, představuje obecný problém měření vzdálenosti ať už objektivních, tak subjektivních mezi předem definovanými sociálními skupinami na předem vybraných vertikálních dimenzích a jejich vzájemné porovnání. Za sociálně distanční, resp. interakční jsou pak v sociologii označovány přístupy snažící se o neapriorní mapování sociálního prostoru, tedy bez znalosti dimenzí určujících nerovnosti, v případě objektivního postavení chápané jako pozice v sociálních sítích [Laumann, Guttman 1966; Prandy 1999; Jones, McMillan 2001; Bottero, Prandy 2003].

V souvislosti s metodami měření sociální distance (interakce) vycházejících z principu sociometrických technik lze hovořit o třech oblastech stratifikačního výzkumu. První představuje mapování sociálního prostoru pomocí *objektivní sociální distance*, tedy vzdáleností dané hustotou výskytu vazeb odvozených ze zapojení do sociálních sítí (indikátorem je postavení partnera a přátel). Druhá se také soustředí na vzdálenosti (nejčastěji profesí). Jejich povaha je však *subjektivní*, využívá k tomu technik inspirovaných výzkumy v oblasti sociální psychologie, především různé druhy skalogramů. Třetí skupinu výzkumů tvoří tradice převážně komunitních studií založených na osobní reputaci (personal reputation), tj. hodnocení sociálního postavení jedince a jeho pozice v lokální sociální síti, kdy posuzovatel je člen komunity.

Většina studií založených na principu interakce a měření vzdálenosti sociálních skupin neměla ambici vytvářet nové vlastní kategorizace, resp. škály sociálních skupin (profesí). Šlo jim především o to prozkoumat stratifikační prostor a zjistit validitu stávajících statusových koncepcí (jako např. SEI či škály prestiže) [Kahl, Davis 1955], nebo zkoumat a ověřovat hypotézy, zda stratifikační prostor má povahu kontinua, či zda lze hovořit o uzavřených entitách (třídách) [Ellis 1957; Laumann 1965; Laumann, Guttman 1966]. Dále se výzkumy zabývají otázkou formování třídního vědomí [Laumann, Senter 1975; Prandy 1979], či kulturními rozdíly (vzdáleností) profesních skupin [Glenn, Alston 1968], nebo stereotypy vztahující se k sociálním třídám [Jackman, Senter 1980]. Sestaven byl také "index žádoucnosti profesí" (IJD), kombinující řadu subjektivně hodnocených vlastností s objektivními ekonomickými charakteristikami jednotlivých povolání [Jencks, Perman, Rainwater 1988]. O sestavení vlastní alternativní škály sociálního postavení profesí se snaží projekt sociálně interakční a stratifikační škály CAMSIS [Prandy, Lambert 2003], původně známé jako CS -

"Cambridge Scale of Occupations" [Prandy 1990].

Problematice sociální interakce ve stratifikačním prostoru dosud nebylo v české sociologii věnováno příliš velké pozornosti. Již na konci šedesátých let byly studovány sociální kontakty (pozice přátel) v rámci velkého stratifikačního šetření [Petrušek 1969] a poněkud šířeji i sebehodnocení a sebeidentifikace (otevřená otázka na podobu stratifikačního uspořádání společnosti) [Jungmann 1969]. V posledním desetiletí pak byla zkoumána především manželská homogamie [Vlachová 1996; Katrňák, Kreidl, Fónadová 2003, Tuček 2003], či sociální kontakty a povaha vzorců přátelských vazeb [Vlachová 1996; Řeháková 2003].

Podobně poměrně málo pozornosti se soustředí na otázku subjektivních distancí různých sociálních skupin, byť výzkumy veřejného mínění toto téma neopomíjejí. V souvislosti se sociální kohezí (soudržností) byla zkoumána distance k sociálně problémovým skupinám, spontánně jmenované zvýhodněné a znevýhodněné skupiny i míra verbální xenofobie k národnostním menšinám [Tuček 2003a]. Tyto pokusy se však zabývají vertikální dimenzí sociální struktury jen okrajově.

Vedle nejčastěji v podstatě z mezinárodních výzkumů pouze přebraných stratifikačních klasifikací (jako ISEI, EGP, SEI) byly provedeny výzkumy prestiže povolání (1990, 1992 a nejnověji 2003, menší šetření ve výzkumu veřejného mínění pak ještě 1996 a 2001) [Tuček 2003b]. Produktem těchto výzkumů není typologický index (skupin) profesí, který by byl použitelný v dalších výzkumech. Vedle toho existuje v české sociologii tradice operacionalizace vícedimenzionálního sociálně-ekonomického statusu (MDS), který v sobě obsahuje prvky individuálních vlastností sociálního postavení [Machonin 1969; Machonin, Tuček a kol. 1996; Tuček a kol. 2003]. Nicméně ani tento koncept nezahrnuje příslušníky společnosti stojící mimo pracovní trh. Publikované práce analyticky nezohledňují strategie a postoje třídně vyhraněných a nevyhraněných rodin, tedy genderové specifika a podmíněnosti sociálních nerovností [Šanderová 1998]. Strukturální podmínky pracovního trhu a stratifikace žen jsou studovány spíše ojediněle [Čermáková 1995; Tuček a kol. 1998].

Pokud je nám známo, nikdo se zatím nepokusil o soustavné mapování vertikálního sociálního prostoru (vzdálenosti mezi sociálními skupinami, otázka formování sociálních tříd atd.) prostřednictvím metod sociální distance, ať už povahy objektivní, či subjektivní. A to přesto, že tato metoda má ve světě poměrně dlouhou tradici již od padesátých let, která vychází z mnoha sociometrických a sociálně psychologických studií a nabízí přístup k popisu sociální struktury bez apriorních představ o její povaze.

Předkládaný projekt zmapuje sociální prostor prostřednictvím metody subjektivní sociální distance i subjektivního hodnocení sociální diferenciacce včetně sebehodnocení a porovná takto dosažené výsledky s informacemi získanými z údajů objektivní povahy (mj. využitím sekundární analýzy dat).

2. Formulace problému a návrh postupu jeho řešení

Projekt má dva hlavní cíle: za prvé prozkoumat stratifikační prostor bez apriorních klasifikací (typu status či třída), k tomu viz následující otázky, za druhé prověřit pomocí srovnání prediktivní sílu (a tedy i validitu) dosud používaných standardních koncepcí operacionalizace vertikálního sociálního postavení. Ambicí je zmapování celého stratifikačního prostoru včetně skupin lidí nezařazených v pracovním procesu především pomocí metod měření subjektivní sociální distance.

Aplikace tohoto přístupu umožní hledat odpověď na základní otázku, zda se v naší společnosti formují disjunktní, relativně homogenní sociální skupiny, které lze považovat za sociální třídy (v různém sociologickém konceptu) a pokusit se určit vzdálenosti mezi nimi. Výzkum přispěje k odpovědím na následující výzkumné otázky a témata. Lze hovořit v současné české společnosti o existenci sociálních tříd jako o reálných entitách s jasně vymezenými hranicemi? Existuje u nich potenciál pro kolektivní jednání? Je stratifikační prostor jednodimenzionální či vícedimenzionální? V jakých kategoriích lidé rozumí strukturovanosti, diferenciaci společnosti a jak se v tomto odlišují muži a ženy? Nakolik vnímají lidé jako důležité postavení partnera, ostatních členů rodiny a přátel při konstruování sociálních distancí? Má (pokud je jednodimenzionální) sociální struktura povahu pozvolně hierarchickou, či se spíše skládá z uzavřených kategorií? Jak gender ovlivňuje zařazování do hierarchických sociálních kategorií? To představuje otázku koexistence tříd a vrstev (vyhraněnost vs. rozvolňování třídní struktury, tj. hypotéza o nelineárních třídách jako podmnožině hierarchických vrstev [Šanderová 1999]).

Nejen z metodologického hlediska je zajímavé pokusit se o komparaci různých indexů sociálního postavení (alternativní vs. standardní) a porovnat jejich predikční sílu. Také je nezbytné věnovat pozornost genderovým specifikám vnímání sociální struktury, s čímž je spojená otázka, zda existuje oddělený mužský a ženský stratifikační systém.

Navrhovaný metodický postup

K řešení vytyčených úkolů a zodpovězení položených otázek přispějí dva metodologicky odlišné přístupy. První představuje kvalitativní výzkumné šetření realizované pomocí cca 30 polostrukturovaných rozhovorů s lidmi pocházejících z různých společenských skupin. Tato studie poslouží nejen jako pilotáž následujícího rozsáhlého šetření (odladění škálovacích technik), ale poskytne také datovou základnu pro samostatnou interpretativní analýzu. Ta umožní detailní vhled do problematiky vnímání a konstruování sociálních nerovností, dále zodpovědět otázku týkající se významu profesní příslušnosti pro postavení ve společnosti a v neposlední řadě odhalit genderové specifika percepce sociálních nerovností. Součástí výzkumného projektu bude také kvalitativní analýza mediálních diskursů sociálních distancí a nerovností ve společnosti.

Hlavní těžiště projektu leží v následné realizaci kvantitativního výzkumu v druhém roce řešení. Výběr bude reprezentovat dospělou populaci ČR. Cílem je zmapovat stratifikační prostor pomocí speciálních technik škálování, a to především v rovině subjektivní.

Velikost výběru v tomto šetření předpokládá 1000 respondentů vybraných pomocí kvótního výběru respektující tyto znaky: region, věkové a vzdělanostní skupiny.

Metoda použitá v tomto výzkumu bude vycházet z následujících metod a technik pro zjišťování distancí nejen mezi (skupinami) profesí, ale nově i mezi sociálními skupinami mimo pracovní trh: modifikované Bogardusovy škály subjektivní sociální distance (Social Distance Scale) [Laumann 1965; Laumann, Senter 1976] (použité také pro horizontální dimenzi ve výzkumu sociální soudržnosti [Tuček 2003c]), dále percepce stereotypů (evaluační konotace) tj. povahových rysů

profesních či sociálních skupin [Jackman, Senter 1980]. Ve výzkumu budou sledovány též kulturní distance mezi sociálními kategoriemi, [např. Glenn, Alston 1968] i běžně zjišťované sebezařazení do sociální třídy / vrstvy [např. Tuček 2003b]. Předpokládá se také využití baterie otázek ke zjišťování ideologií spojených se sociálními nerovnostmi a třídami modifikované ve smyslu v sociologii nově akcentovaných dimenzí nerovností (gender, etnicita a dal. [Payne et al. 2000]). V dotazníku budou i znaky pro zjištění objektivní sociální distance (profese: partnera, tři přátel) tak, aby bylo možno srovnat objektivních a subjektivních vlastností sociálního rozvrstvení.

Získaná data budou analyticky zpracována metodami jako jsou multidimenzionální škálování či korespondenční analýza za účelem identifikování dimenzí stratifikačního prostoru a určení jejich významu. Provedeno bude také detailní srovnání subjektivní a objektivní dimenze sociálního postavení. Zjištěné výsledky budou komparovány s běžně používanými standardními znaky vertikálního sociálního postavení. Výsledky získané z provedeného výzkumu budou porovnatelné s již existujícími daty z výzkumů, na kterých se podílelo oddělení Transformace sociální struktury (mezi jinými např. 10 let společenské transformace, Transformace a modernizace, Aktér 2003).

Časový plán řešení (po jednotlivých rocích).

1. rok

- rešeršní práce, teoretická příprava, vypracování metodologie kvalitativního výzkumu
- kvalitativní výzkum (polostrukturované rozhovory) – rovněž sloužící jako pilotážní sonda k ověření metod
- publikace: přehledová stať (teorie, metodologie, problematika soc. distancí) - článek pro Sociologický časopis

2. rok

- realizace kvantitativního výzkumného šetření, analýza mediálních diskursů sociálních nerovností
- publikace: závěry z kvalitativní studie – článek pro Sociologický časopis či anglicky v Czech Sociological Review, publikace v edici Sociologické Studie
- presentace dílčích výsledků (semináře, konference)
- využití prvních výsledků bádání ve vysokoškolské výuce

3. rok

- analytické zpracování dat reprezentativního šetření dospělé populace
- publikace: závěry studie a komparace se stávajícími koncepcemi – publikace v edici Sociologické

Studie, článek pro Czech Sociological Review či zahraniční odborný časopis

- presentace závěrečných výsledků (konference, semináře, popularizační články)
- využití výsledků bádání ve vysokoškolské výuce

Role participantů ve výzkumném týmu

Na řešení výzkumného projektu se budou podílet tři mladí odborní pracovníci Sociologického ústavu AV ČR z oddělení Studia sociální struktury a oddělení Gender & sociologie ve spolupráci se dvěma zkušenými vědeckými pracovníky.

Jiří Šafr bude pracovat jednak na konceptuální, teoretické a metodologické přípravě výzkumného projektu, především velkého reprezentativního šetření a provede za přispění vědeckých pracovníků analýzu dat z tohoto výzkumu. Publikuje stati vztahující se k metodologii zkoumání sociálních distancí a analýzu z reprezentativního šetření. Bude odpovědný za publikování a prezentování výsledků bádání týmu i jejich využití při výuce na Universitě Karlově. Jako řešitel bude v rámci projektu zodpovědný za koordinaci práce jednotlivých členů týmu a teoreticko-metodologickou provázanost jejich přístupů.

Marta Kolářová se bude podílet na přípravě (teoretické konceptualizaci), koordinaci a provedení kvalitativního výzkumného šetření v první části projektu. Bude zodpovědná za pořízení dat z tohoto výzkumu. Analyzuje data z polostrukturovaných rozhovorů a současně bude pomocí kvalitativního přístupu zkoumat mediální diskurs o sociálních distancích. Na tomto základě připraví k publikování výstupní studii z kvalitativní části projektu a bude se podílet na závěrečné zprávě z výzkumu. Dále rozpracuje sekundární analýzu dat z výzkumů zaměřených na genderové otázky v české společnosti, které propojí s teoriemi sociálních distancí a sociální stratifikace. Nad rámec odborné práce bude zajišťovat administrativní chod celého projektu.

Markéta Sedláčková se soustředí na metodologickou přípravu a následně analýzu sociálních sítí a roli sociálního kapitálu při utváření sociálních distancí, a to jak ve vstupním kvalitativním šetření, tak ve velkém reprezentativním výzkumu. Publikovat bude samostatnou stať na toto téma. Dále se bude podílet na realizaci kvalitativních rozhovorů. Zodpovídat bude za navázání spolupráce a její koordinaci se zahraničními institucemi.

Milan Tuček bude odpovědný za vypracování smplovací techniky v reprezentativním výzkumu dospělé populace. Jako zkušený vědecký pracovník a řešitel mnoha projektů rovněž přispěje v roli supervizora ke koordinaci práce v týmu.

Lumír Gatnar propracuje metodologii analýzy dat z kvantitativního výzkumu (metoda multidimenzionální škálování apod.)

výzkumných projektů mj. "10 let společenské transformace", "Skupinové mentality", "České elity". Má zkušenosti z mnoha mezinárodních projektů prováděných v kooperaci se sociologickými pracovišti ze Slovenska, Polska, Maďarska, Slovinska, Francie, Německa a Nizozemí. Dlouhá léta také přednáší na několika fakultách University Karlovy, v současnosti vede katedru sociologie UK FSV.

Vedle M. Tučka se práce na projektu zúčastní i vědecký pracovník *Lumír Gatnar* (1956). Vzděláním matematik se v poslední době specializuje na výzkum transformace, modernizace a společenských elit. Jeho příspěvek bude spočívat ve vypracování metodiky sběru dat z velkého šetření a konzultace jejich statistické analýzy. V letech 2001-2002 byl odpovědným řešitelem kvalitativního výzkumného grantu "Role ekonomických a politických elit v transformaci české společnosti".

Takto sestavený řešitelský tým skýtá dlouhodobé záruky, že kvalitně připraví a následně zrealizuje oba navrhované výzkumy, i to že zajistí publikační výstupy ze získaných výsledků. Při tom se uplatní inovativní přístupy k výzkumu sociálních nerovností spolu s dlouhodobými zkušenostmi s danou problematikou.

Řešitelský tým

PhDr. Jiří Šafr, SOÚ AV ČR; doktorand UK FSV, ISS (33 let)

– 100% prac. doby z navrhovaného 0,3 úvazku

PhDr. Marta Kolářová, SOÚ AV ČR, doktorandka FSV UK, ISS (27 let)

– 100% prac. doby z navrhovaného 0,5 úvazku

Mgr. Markéta Sedláčková, SOÚ AV ČR, doktorandka FF UK a Institut des sciences politiques Paris, ISS (28 let)

– 100% prac. doby z navrhovaného 0,3 úvazku

Milan Tuček, CSc., prom. matematik, SOÚ AV ČR (57 let)

– 10 % prac. doby

RNDr. Lumír Gatnar, SOÚ AV ČR (49 let)

– 10% prac. doby

Průměrný věk = $(32 * 1,0 + 25 * 0,25 + 56 * 0,1 + 48 * 0,2) / (1,0 + 0,25 + 0,1 + 0,2)$
= 53,45 / 1,55 = **34,5 let**

3. Podmínky pro řešení grantového projektu

Organizační zajištění projektu

Na řešení projektu se budou podílet pracovníci oddělení Studia sociální struktury SoÚ AV ČR. Pracoviště disponuje kvalitním odborným zázemím a dlouholetou praxí ve výzkumu sociální stratifikace a postkomunistické transformace. Jádrem pracovního týmu budou tvořit tři mladí doktorandi, kteří budou pracovat pod kontrolou a odborným dohledem dvou zkušených vědeckých pracovníků.

Projekt spočívá s uskutečněním rozsáhlého šetření reprezentující dospělou populaci ČR, kde bude zapotřebí odborné práce (nejméně dvou pracovníků) při sestavení výzkumného nástroje (škálovací techniky v dotazníku, při přípravě metodiky výběru a následné analýze získaných dat.

Nezbytná je rovněž účast odborníka z oblasti interpretativní sociologie jak v přípravné (pilotáž), tak ve finální fázi projektu.

Navrhovaný řešitel *Jiří Šafr* (1972) je odborným pracovníkem (0,7 úvazku) oddělení Studia sociální struktury, SOÚ AV ČR. Zároveň dokončuje doktorské studium sociologie na ISS - UK FSV, kde působí také jako výzkumný pracovník. Externě vyučuje na Univerzitě Karlově (ISS, UK FSV a KŘSSZO, UK FHS). K jeho odborným zájmům patří sociální mobilita, legitimita transformačních koncepcí a teoretická a metodologická konceptualizace sociálního postavení ve výzkumech sociální stratifikace. V současnosti pracuje na projektu Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti. Podílel se na třetí vlně sběru dat v panelovém šetření "Rodina 89-98" i na rozsáhlém stratifikačním výzkumu "10 let společenské transformace" v roce 1999.

Dále se do výzkumu a jeho zpracování, především do vstupní kvalitativní studie, zapojí doktorandka Sociologie FSV UK a odborná pracovnice oddělení Gender v sociologii SOÚ AV ČR (0,5 úvazku do konce r. 2005) *Marta Kolářová* (1977). K jejím odborným zájmům patří genderové nerovnosti v globálním kontextu a ve vzdělávání. Podílela se na několika výzkumných projektech se zaměřením na genderové otázky, v současnosti na rozsáhlém výzkumu "Genderové aspekty přechodů žáků mezi vzdělávacími stupni". Specializuje se na aplikaci kvalitativních přístupů v sociologickém výzkumu. Externě vyučuje na Univerzitě Karlově (KGS, UK FHS a ISS, UK FSV). Z oddělení Studia sociální struktury SOÚ AV ČR bude v projektu také pracovat odborná pracovnice (0,3 úvazku) a doktorandka Sociologie FF UK a Institut des sciences politiques Paris *Markéta Sedláčková* (1976). Zabývá se problematikou důvěry a sociálního kapitálu v demokratickém systému (interpersonální důvěra, důvěra v instituce v kontextu postkomunistické transformace). M. Sedláčková působí jako odborná asistentka na katedře sociologie FF UK.

Milan Tuček (1948), vedoucí týmu Studia sociální struktury se ujme role koordinátora a dohlázele nad prací mladých tvůrčích pracovníků. Původním vzděláním matematik a statistik, působí v empirickém sociologickém výzkumu již více jak dvě desetiletí, během nichž získal odpovídající sociologickou erudici. Je spoluautorem nebo autorem mnoha studií a knih jakožto odborník v otázkách postkomunistické transformace, výzkumu sociální struktury, mobility, sociální stratifikace, strategií sociálních skupin a výzkumu rodiny. Vedl jako řešitel či spoluřešitel několik

Uchazečem o poskytnutí prostředků k řešení navrhovaného projektu je Sociologický ústav Akademie věd České Republiky, který se v roce 1990 stal samostatnou institucí. Zabývá se sociologickým výzkumem současné společnosti a postgraduálním vzděláváním. Provádí jednorázová i opakovaná empirická šetření, srovnávací výzkumy, výzkumy veřejného mínění, případové studie a sondy. Používá moderní kvantitativní i kvalitativní výzkumné metody, rozvíjí sociologickou metodologii i teorii. Využívá však také poznatků, konceptů a metod příbuzných vědních oborů jako jsou ekonomie, právo, politická věda, demografie, sociální geografie či genderová studia.

Výzkumným záměrem SoÚ AV ČR je analýza dlouhodobých sociálních procesů v české společnosti v kontextu evropských integračních politik, rozvoje znalostní společnosti, lidského, sociálního a kulturního kapitálu. K tomuto zkoumání české společnosti rozvíjí sociální teorii a metodologii sociálních věd. Podílí se na propojení české vědy na světovou sociologii a na uplatnění vlastních výsledků bádání v evropském výzkumném prostoru.

Klíčová slova: sociální distance, sociální interakce, třídní vědomí, škálování profesních hierarchií, profesní struktura, sociální stratifikace, genderové nerovnosti

Reference

- Beshers James M., Laumann Edward O. (1967). **Social Distance: A Network Approach.** *American Sociological Review*, Vol. 32, No. 2.: 225-236.
- Bottero Wendy, Prandy Keneth. (2003). **Social interaction distance and stratification,** *British Journal of Sociology*, 54: 177-198
- Černý Jiří., Tuček Milan, Sedláčková, Markéta (2004). Zdroje utváření skupinových mentalit v ČR po roce 89 *Sociologické studie/Sociological Studies* 04: 11. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Čermáková Marie (1995). Gender, společnost a pracovní trh. *Sociologický časopis*, Vol. 31, No. 1: 7-24.
- Crompton Rosemary, Devine Fione, Savage Mike, Scott John. (eds.) (2000). *Renewing Class Analysis.* Oxford/Malden: Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Ellis Robert A. (1957). **Social Stratification and Social Relations: An Empirical Test of the Disjunctiveness of Social Classes.** *American Sociological Review*, Vol. 22, No. 5.: 570-578.
- Grusky David B., Stephen E. Van Rompaey (1992). **The vertical scaling of occupations: Some cautionary comments and reflection: Some Cautionary Comments and Reflections.** *American Journal of Sociology*, Vol. 97, Issue 6.: 1712-28.
- Grusky David B., Weeden Kim A. (2001). **Decomposition Without Death: A Research Agenda for a New Class Analysis.** *Acta Sociologica*, Vol. 44 Issue 3: 203-218
- Ganzeboom Harry B.G., Treiman Donald J. (2003). **"Three Internationally Standardised Measures for Comparative Research on Occupational Status."** Pp. 159-193 in Jürgen H.P. Hoffmeyer-Zlotnik & Christof Wolf (Eds.), *Advances in Cross-National Comparison. A European*

- Working Book for Demographic and Socio-Economic Variables*. New York: Kluwer Academic Press.
- Gershuny Jonathan. (2002). **A New Measure of Social Position: Social Mobility and Human Capital in Britain**. *ISER Working Papers* Number 2002-2, Institute for Social and Economic Research at the University of Essex.
- Jencks Christopher; Perman Lauri; Rainwater Lee (1988). **What Is a Good Job? A New Measure of Labor-Market Success**. *The American Journal of Sociology*, Vol. 93, No. 6.: 1322-1357.
- Jones F. Lancaster., McMillan Julie (2001). **Scoring Occupational Categories for Social Research: A Review of Current Practice, with Australian Examples**. *Work, Employment & Society* Vol. 15, No. 3: 539-563.
- Jungmann Bohumil (1969). **Sebehodnocení a sebeidentifikace**. Pp. 351- 376, in Machonin P. et al. *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace*. Bratislava: EPOCH.
- Kahl Joseph A., Davis James A. (1955). **A Comparison of Indexes of Socio-Economic Status**. *American Sociological Review*, Vol. 20, No. 3.: 317-325.
- Katrňák Tomáš, Kreidl Martin, Fónadová Laura. (2003). **Proměna manželské volby v novém sociálním kontextu? Vývoj vzdělanostní homogamie v České společnosti v letech 1988 až 2000**. Pp. 97-123, In Mareš, P., Potočný, T. (eds.): *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal.
- Katrňák Tomáš (2004). *Odsouzení k manuální práci: Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Slon, 2004.
- Laumann Edward O. (1965). **Subjective Social Distance and Urban Occupational Stratification**. *American Journal of Sociology*, Vol. 71, No. 1.: 26-36.
- Laumann Edward O., Guttman Louis (1966). **The Relative Associational Contiguity of Occupations in an Urban Setting**. *American Sociological Review*, Vol. 31, No. 2.: 169-178.
- Laumann Edward O., Senter Richard (1976). **Subjective Social Distance, Occupational Stratification, and Forms of Status and Class Consciousness: A Cross-national Replication and Extension**. *American Journal of Sociology*, Vol. 81, No. 6.: 1304-1338.
- Matějů Petr, Vlachová Klára (eds.) (2000). *Nerovnost, spravedlnost, politika Česká republika 1991 - 1998*. Praha: Slon.
- Machonin Pavel, et al. (1969). *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace*. Bratislava: EPOCH.
- Machonin Pavel, Tuček Milan. (eds.) (1996). *Česká společnost v transformaci. K proměnám sociální struktury*. Praha: Slon.
- Pakulski Jan, Waters Malcolm (1996). **The Reshaping and Dissolution of Social Class in Advanced Society**. *Theory and Society*, Vol. 25, No. 5.: 667-691.
- Payne Geoff. (ed.). (2000). *Social Divisions*. Hampshire / New York: PALGRAVE.
- Petrusek Miloslav (1969). **Sociální kontakty a socioprofesionální orientace**. Pp. 401- 422, in Machonin P. et al. *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace*. Bratislava: EPOCH.
- Prandy Kenneth (1979). **Alienation and Interests in the Analysis of Social Cognitions**. *The British Journal of Sociology*, Vol. 30, No. 4, Special Issue. Current Research on Social Stratification.: 442-474.
- Prandy Kenneth (1999). **The social interaction approach to the measurement and analysis of social stratification**, *International Journal of Sociology and Social Policy* 19: 215-249.
- Prandy Kenneth. and Lambert Paul. S. (2003). **Marriage, social distance and the social space: an alternative derivation and validation of the Cambridge Scale**, *Sociology* 37: 397-411.
- Rytina Steve (1992). **Scaling the intergenerational continuity of occupation: Is occupational inheritance ascriptive after All?** *American Journal of Sociology*, Vol. 97, Issue 6: 1658-88.
- Scott John (2002). **Social Class and Stratification in Late Modernity**. *Acta Sociologica*, Vol. 45, Issue 1.
- Řeháková Blanka (2003). Vzorce přátelství v české společnosti. *Sociologický časopis*, Vol. 39, No. 4: 509-528.

- Šanderová Jadwiga (1995). **Nesnáze s pojmem společenská třída. (Na okraj jedné diskuse).** *Sociologický časopis*, Vol. 31, No. 1: 61-75.
- Šanderová Jadwiga (1998). "Co určuje postavení žen v stratifikačním systému?" Pp. 130-158, in Tuček a kol. Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace. *Sociological Papers* 98:03, Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Šanderová Jadwiga (1999). **Opět o třídách a vrstvách v současné kapitalistické společnosti.** *Sociologický časopis*, Vol. 35, No. 1: 17-31.
- Travers Max. (1999). **Qualitative Sociology and Social Class.** *Sociological Research Online*, Vol. 4, no. 1.
- Tuček Milan. (1996). **Percepce vertikální sociální diference.** Pp. 219-260, in Machonin, P., Tuček, M. et al. *Česká společnost v transformaci. K proměnám sociální struktury.* Praha: Slon.
- Tuček a kol. Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace. *Sociological Papers* 98:03, Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Tuček Milan. et al. (2003). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí.* Praha: Slon.
- Tuček Milan. (2003a). **Změny v sociálním složení manželských párů (vzdělanostní a socioprofesionální homogamie/heterogamie).** Pp. 245-249, in Tuček M. et al. (2003). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí.* Praha: Slon.
- Tuček Milan. (2003b). **Vnímání sociálních nerovností.** Pp. 265-291, in Tuček M. et al. (2003). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí.* Praha: Slon.
- Tuček Milan. (2003c). **Sociální soudržnost ve vědomí lidí.** Pp. 29-52, in kolektiv autorů, vedoucí projektu Machonin P. *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu.* Výzkumný projekt VaV - ZVZ MS6-2 zadaný Ministerstvem práce a sociálních věcí. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd.
- Večerník Jiří. Matějů, Petr. (eds.) (1998). *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998.* Praha: Academia.
- Vlachová Klára. (1996). **Otevřená nebo uzavřená společnost?** Pp. 168-184, in Machonin, P., Tuček, M. et al. *Česká společnost v transformaci. K proměnám sociální struktury.* Praha: Slon.